

אורח טוב ואורח רע

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף נח עמוד א

ואמר רב המנונא: הוואה אוכלוסי ישראל, אומר: ברוך חכם הרזים. אוכלוסי נכרים אומר: בושזה אמכם וגו'.

תנו רבנן: הוואה אוכלוסי ישראל אומר: ברוך חכם הרזים. שאין דעתם דומה זה לזה, ואין פרצופיהן דומים זה לזה.

בן זומא ראה אוכלוסא על גב מעלה בהר הבית, אמר: ברוך חכם הרזים, וברוך שברא כל אלו לשמשני. הוא היה אומר: כמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא פת לאכול: חרש, זרע, וקצר, ועמר, ודש, וזרה, וברר, וטחן, והרקיד, ולש, ואפה, ואחר כך אכל, ואני משכים ומוצא כל אלו מתוקנן לפני. וכמזל יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא בגד ללבוש: גז ולבן וזנפץ וטוה וארג, ואחר כך מצא בגד ללבוש, ואני משכים ומוצא כל אלה מתוקנים לפני. כל אומות שוקדות ובאות לפתח ביתי, ואני משכים ומצא כל אלו לפני.

הוא היה אומר: אורח טוב מהו אומר - כמה טרחות טרח בעל הבית בשבילי, כמה בשר הביא לפני, כמה יין הביא לפני, כמה גלוסקאות הביא לפני, וכל מה שטרח - לא טרח אלא בשבילי. אבל אורח רע מהו אומר - מה טורח טרח בעל הבית זהו פת אחת אכלתי, חתיכה אחת אכלתי, כוס אחד שתיתי, כל טורח שטרח בעל הבית זה - לא טרח אלא בשביל אשתו ובניו. על אורח טוב מהו אומר - זכר כי תשגיא פעלו אשר שררו אנשים. על אורח רע כתיב - לכן יראוהו אנשים וגו'.

עין איה ברכות נח

רפז. הוא היה אומר אורח טוב מה הוא אומר כמה טרחות טרח בעה"ב לפני כו', אורח רע מהו אומר מה טרחות טרח בעה"ב זה כו'. מפני שישנם בעולם אנשים בעלי יאוש וספק המדברים תועה על ההשגחה העליונה ומוצאים בעולם רעות רבות, ועל פי דבריהם ישפל רוח האדם ויאבד את ישרו וטוהר לבבו ויראת ד' תלך תמש מקרבנו. ע"כ למען לא יתפתה האדם לטענותיהם הכוזבות, יצייר כי באמת היאוש וההשקפה בעין רעה על המציאות והבטחון וההשקפה בעין טובה, שניהם אינם באים לאדם ע"פ חילוקים בשכל החיצוני המופשט כ"א הדבר תלוי בתכונת הנפש הטובה היא אם רעה. כי כמו שאנו רואים במקרים הקטנים, שהאורח הטוב יצייר את טובו של בעה"ב ואין בזה מן השקר כלל, כי המסתכל בעין טובה ימצא באמת את הצדדים הטובים שמחייבים אותו להכיר טובה ולקנות אהבה וקורת רוח מבעה"ב. וכיון שנפשו טובה הרי הוא מוצא לפניו נכון לדון לכף זכות וכף צדק, שיודע בעצמו מדת טובו שאלמלא הי' הוא בעה"ב מכניס אורחים, אם יהי' בידו היו מקבלם בסבר פנים יפות בשמחה ובעין יפה. א"כ גם בעה"ב זה דאי טרח ג"כ הכל בשבילי, מפני שהתכונה הטובה של אהבת רעים הי' כדאי להכריעו לכל אלו המעשים. אבל האורח הרע, שאינו מצייר בנפשו עושה טוב באמת, לא יוכל לצייר ציור הגון וטוב ומחפש צדדים להקטין את הרושם הטוב, ואם ימצא צדדים ליחש לרע מיחשם.

כן נפש צדיק הזכה המוכנת לעשות טוב, תשקיף על ההשגחה האלהית בעין טובה, כי מנפשו יחזה שרצונו רק להיטיב. ומנין נמצא בנפשו הכשרון הזה, אם לא מאור העליון הטוב והמטיב. ע"כ יהי' בטוח כי הכל נעשה לטוב, והרעות המתרגשות בעולם יש להם אחרית טובה, וממילא ישמח בחייו ויהי' עובד ד' באמת ולבו טוב על הבריות. והנפש הרעה שלא תוכל לצייר כ"א רק רע, תשקף ג"כ על העולם בעין רעה, ותתיאש מכל צדדי החיים שתוכל לדון אותם לרעות ולהקטין את הטובות בקטנות ערך. ונתנה הבחירה הזאת ביד האדם, כדי שתהי' מקושרת בעקב הנפש הטובה ג"כ עריבות החיים ושקיטת הלבבות בעוה"ז. ומטובת העין לגבי ההשגחה העליונה תבא ג"כ טובת עין אל הבריות באהבה ושלים. ואמר שבעל העין טובה יגדיל כל פעל, לפי התכונה האנושית המתחשבת לשירה מתוך עונג והרחבת הדעת על מחזה מעשה ד' הנהדרים "מה גדלו מעשיך ד'", "במעשי ציך ארנן". והשירה הרי היא ג"כ יצירה נפשית הנכונה לענג את האדם בעונג רוחני, להרבות ששונו וטובו. והמביט בעין יפה יראה טוב גם בחלק השירי, גם במה שהדמיון יוכל להיות נהנה ממנו ג"כ יודה ע"ז לד' חסדו שיצר את העולם באופן הגון כזה, שיש ג"כ מקום להנאות עדינות ונעלות ע"י כח השירה, "זכור כי תשגיא פעלו אשר שוררו אנשים".

אמנם בעל עין הרע, לא די שלא תהי' נפשו ישרה בו להתענג מחלק השירי שבמציאות, כ"א גם מה שראוי מצד החכמה לאהוב ולכבד ג"כ לא יראה, ויראה תמיד באנשים רעות וחשדות. והצדדים הטובים יסתיר. ע"כ יטיל אימה על הבריות, "יראוהו אנשים ולא יראה כל חכמי לב", כי את הכל יבקר מצד עינו הרעה, וירומם את צדדי השלילה המגלים הקלון ומכסים את הזוהר וההוד שבמעלות הנפשות הקרובות אל חוגו. ומתוך התוצאות שבאלו שתי הנטיות, נבין שהדרך האמתית שעליה ובגללה נוצר האדם הוא להיות בעל עין טובה נגד המקום ונגד הבריות, ולקנות בנפשו מושגי ישר של הכרת טובה לאדון כל ב"ה, "והתענג על ד' ויתן לך משאלות לבך".

ומתוך העין הטובה תבא כל טוב, וממנה יוצאת ואליה שבה מדת הסבלנות המשובחת, אותה שהיא משכללת את העולם ומביאה אותו לשכלולו. לא הסבלנות המביאה לעקירת כל טוב מן העולם בשביל הפזיזות שבה, כי הסבלנות הרעה באה מתוך ההחלטה הריקניות שהכל שמים והכל ריק ואין יתרון לתכונה על תכונה, מתוך שכל הנטיות האנושיות וכל המציאות בכלל הכל הבל, זאת הסבלנות היא מבלה עולם ונבאה מעין רעה. כ"א סבלנות טהורה מפני ההכרה האמתית איך יד' אוחזת בכל ההפכים לתקנם לקשרם ולאחדם ע"י תיקוני כל חסרונותיהם, למען יצא לפעלו אדם מתוקן ומשוכלל המוצא את נפשו ישרה וכל חפציו הגשמיים והרוחניים עומדים לפניו ברב הוד והדר ושלמות מרובה, סבלנות המוסיפה יראת שמים ויראת חטא עם אהבת ד' ואהבת הבריות היותר שלמה ומפוארה, זה כל האדם.

רשיי מסכת ברכות דף נח עמוד א

אוכלוסי - חיל גדול של ששים רבוא.

חכם הרזים - היודע מה שבלב כל אלו.

לשמשני - שהם חרשים חזרענים, ואני

מוצא מוכן.

כל אומות שוקדות ובאות לפתחי - עשיר

היה, והכל באין אצלו לטחורה.

איוב פרק לו פסוק כד

זָכַר פִּירֵיתִי שֶׁנִּיּוֹא פִּעְלֵי אֲשֶׁר שָׂרַרְתִּי
אֲנָשִׁים.

מצודת דוד אהב פרק לו פסוק כד

(כד) זכור - תן דעתך לזכור מעשיו כי

בעצמך תגדיל פעלו, אשר ראו אנשים

רי"ל הידועות והנגלות לכל מגדל השגחתו

מלבד הנעלמות והנסתרות אשר לא נדע.